

munkáról van szó, feltétlenül meg kell említeni a terveket, elképzeléseket megvalósító Open Art nyomda munkáját is; a nyomda már sok szép Borda-kiadvány elkészítésében jeleskedett.

Két színre és letisztult formavilágra épül a kötéstábla s az előzések mintája, ebben a vonatkozásban rokonságban áll más Borda-kiadványokkal. A barna színű gerinc, amely visszatükröződik az első kötéstábla hasonló színű, a szerző nevét és a címet tartalmazó háromszögében, valamint az azonos mintasort inverzben tartalmazó kötéstábla, illetve előzék nyomban keretbe foglalja a könyvtestet. Ez utóbbi igen gondos tipográfiájára talán elég a tartalomnak megfelelő groteszk címet, s a két színre épülő, változatos, az általánostól és megszokottól eltérő kiemeléseket biztosító megoldást említeni, nem feledkezve meg az igen tiszta szövegtükrőről, amelyben még a lábjegyzetek indexei is a helyükön vannak. Említést érdemelnek természetesen a kellemesen megválasztott betűtípusok, különösen pedig az eredeti szöveg és a marginálison közölt jegyzetek egymással harmonizáló, egymást kiegészítő betűi.

E kötet azonban nem egyszerűen hasonmás, hanem tudományos kiadvány is. Ez azon túl, hogy Gvadányi itt közölt versével úgy lehet szembesülni, mintha az eredetit venné kezébe az olvasó, az egyes szövegrészekhez fűzött tárgyi és nyelvi magyarázatokban, a kiadástörténeti tények és a nyomdai cifrák feltárásában, de leginkább a kötet végén található illusztrált bibliográfiában érhető tetten. A jelen irodalomtudománya többfelé fészegeti a klasszikus kritikai és egyéb tudományos kiadások határait, ehhez a törekvéshez e kiadvány a bibliofília felől ad ötleteket.

Nyilvánvaló ugyanis: a könyveket olvasni és szeretni kell.

(Gvadányi József: Aprekaszión. Névnapi ugratás 1781-ből. Zebegény, Borda Antikvárium, 2005.)

Buda Attila

Egy „kis” téma nagyigényű földolgozása

Aki valamilyen felsőoktatási intézményben, egyetemen, főiskolán valaha kapcsolatba került a történettudománnyal, annak rendszerint az első évfolyam végére el kellett készítenie egy helyismereti tárgyú dolgozatot, olyan, viszonylag szűk témát tárgyaló értekezést, amely a lakóhelye vagy éppen az általa választott település egyik helyismereti momentumának alapos, tudományos igényű földolgozását adja. Ez afféle kutatás-módszertani előgyakorlat a későbbi, nagyobb lélegzetű évfolyamdolgozatokhoz, tudományos diákköri tanulmányokhoz, netán a diplomamunka megalkotásához. Aki tehát történelem szakon diplomát szerzett, annak gyakorlati tapasztalatai vannak a tekintetben, hogy a viszonylag szűk témáknak is olykor kimeríthetetlen mélysége van. Nos, erre mutat példát – mestermunka formájában – az ismert Csongrád megyei, szentesi történész, levéltáros Labádi Lajos,

aki nem melleleg számos monografikus, kézikönyv méretű és igényű helyismereti-helytörténeti kiadvány szerzője, szerkesztője, lektora és gazdája. Azt mutatja be nagyon is kézzelfoghatóan, sőt szemléletesen, hogy egy városi díszkút történetébe hogyan sűrül bele egy évszázad várostörténete, hogy egy látszólag csekély kiterjedésű témának milyen mélységei, dimenziói lehetségesek, sőt arra is példát ad, hogy a „száraz” helyismereti kérdés szinte epikus lendületű bemutatásával izgalmas olvasmányt lehet nyújtani az érdeklődőknek, meg azoknak is, akik amúgy nem rajonganak a helytörténeti kutatásokért.

A szerző még pályakezdő levéltárosként az 1970-es évek második felében kezdett kutatni a Szentés főterén hajdanában álló díszkút után. Számos régi festmény, fotográfia, képeslap őrizte a Kossuth téren álló, szoboralakkal díszített kút látványát. A régi iratok bűvárlása nyomán kiderült, hogy a szentesiek a szomszéd hódmezővásárhelyiek példáján fölbuzdulva, elhatározták, hogy ők is ártézi kutat fúratnak a város központjában. (Érdemes megjegyezni, hogy a dél-alföldi városok között évszázados hagyománya van a jó értelemben vett, nemes szellemű versengésnek, elegendő itt a Csongrád és Szentés közötti rivalizálásra emlékeztetni.) 1885 januárjában Zsigmondy Béla budapesti gépészmérnök vezetésével meg is kezdődtek a munkálatok, és számos technikai nehézséget legyőzve a következő esztendő tavaszán a kútfúrók célt értek, és megnyitották a 313 méteres mélységből föltörő víz kútját. Homokkőből kerek medence épült, Franciaországból szobrot hozattak, így a város főterén, a megyeháza (a mai levéltár épülete) előtt 1887-ben a díszkút elnyerte akkor véglegesnek gondolt formáját. Ezzel az alkotással Szentés a második város lett az Alföldön a közhasználatú ártézi kúttal dicsekvő városok sorában.

Az élet azonban nem állt meg, a szentesiek az 1920-as években szobrot óhajtottak állítani Kossuth Lajosnak és a város neves szülöttének, a történetíró püspöknek, Horváth Mihálynak. És hova máshová állíttatták volna a szobrokat, mint a megyeháza elé? Vagyis a kút immár az újabb városzépészeti elgondolások útjában állt. A város képviselő-testületét és polgárait megosztotta a szobrok elhelyezése körüli vita. Végül 1934-ben győztek a szoborpártiak, a díszkutat elbontották, Kossuth és Horváth Mihály egész alakos szobrait ünnepélyes keretek között fölavatták. (Megjegyzendő, hogy 1974-ben Horváth Mihály szobrát áthelyezték a róla elnevezett gimnázium épülete elé.)

A történetnek azonban – szerencsére – nincs vége. A rendszerváltozás után egyre hangosabban fogalmazódott meg az igény a kút valamilyen formában történő helyreállítására. Így 1996–1997 folyamán konkrét lépések történtek a visszaállítására. A városvezetés megbízta Máté István csongrádi szobrászművészt, hogy a díszkút eredeti szobrainak fölhasználásával készítsen ízléses kútkompozíciót a megsemmisült homokkő medence helyett. Így került sor 1998-ban, 111 évvel az eredeti föllállítása után a díszkút másodszeri ünnepélyes fölavatására. A kút az eredeti helyétől csupán pár száz méterre, a Luther térre került, és azóta ez az árnyas fákkal és padokkal körbefogott barátságos terecske a szentesiek meghitt találkahegye. Ennyi a történet röviden.

Ennyi lenne, ha a gazdagon illusztrált kötet szerzője első éves történelem szakos hallgató lenne. De mivel nem egyetemi hallgató, hanem a szentesi levéltár immár nyugalmazott igazgatója, aki tucatnyi szentesi, Csongrád megyei helyismereti kiadvány szerzője, a levéltári szaksajtóban és a helyi lapokban megjelent több száz helytörténeti cikk írója, föltárja az adott téma, a szentesi díszkút történetének teljes

mélységét és valamennyi dimenzióját. Vagyis módszertani mintát ad arra, hogyan lehet egy viszonylag szűkebb témát a maga teljességében földolgozni és egész horizontjában bemutatni. Szemlélteti, hogy egy kisvárosi díszkút históriájának hányféle elágazása, milyen számos részletkérdése vezet el az európai történelem és kultúrhistoria bizonyos vonatkozásaiig. Épp ezért történeti szempontú fejtegetését a dél-alföldi vízgazdálkodás bemutatásával kezdi, azután kitér a XIX. századi kút-fúrás technikai megoldásaira, korabeli színvonalára, az ártézi kutak hazai megjelenésére és a pozsonyi származású Zsigmondy család híres mérnökeinek bemutatására. Külön és részletesebben szól Zsigmondy Béla (1848–1916) munkásságáról, amelyről érdemes tudni, hogy Szentes után az Alföld számos városában kapott megbízást ártézi kutak fúrására. A hódmezővásárhelyi példa fölvezetése után tüzetesen megeleveníti a szentesi kezdeményezés históriáját. Ehhez elbeszéli a város kiegyezés utáni történetét, megemlítve azt a nem mellékes körülményt, hogy 1878-ban Szentes lett Csongrád megye székvárosa, amely akkori harmincezer lakosával a mai Magyarország területének 6. legnépesebb városa volt. A város csakugyan megindult az urbanizáció útján: utcáit kikövezték, megjelent a közvilágítás, szabályozták a várost átszelő Kurca patakot, Szentes bekapcsolódott a távirda-forgalomba, elkészültek ma is álló középületei és így tovább. A város tehát egyre „rangosabb” település lett, ugyanakkor a vízellátása megoldatlan maradt. E probléma tartóhatatlanságára volt súlyos figyelmeztetés az 1873. évi kolerajárvány, amelynek csaknem ezer ember vált áldozatává. Nos, innen kezdődik a kút-fúrás története: a Szentes-Vidéki Takarékpénztár akkori igazgatósága vetette fel az egészséges ivóvízzel szolgáló kút megépítésének gondolatát. A szerző szinte a dokumentumregény lendületével és epikumával ábrázolja az előkészítés munkálatait, a munkálatokat megelőző vitákat, érveket és ellenérveket, bőven idézve a korabeli dokumentumokból, tanácsulési jegyzőkönyvekből, a sajtóban megjelent cikkekből stb. Méltatja a korabeli tervezők előrelátását, akik – látva a kút vízbőségét – gondoskodtak a víz más városrészekbe történő elvezetéséről is. A szerző megemlíti, hogy 1885-ben nemzetközi delegáció látogatott el a városba, a küldöttség tagja volt mások mellett Lesseps Ferdinand mérnök, a Szuezi-csatorna építője és Türr István, aki részt vett a korinthuszi és a Panama-csatorna tervezési munkálataiban. Nos, a delegáció javasolta, hogy a kút medencéjét – nyugati mintára – szobrokkal ékesíthetnék. A párizsi Durenne cégtől rendelték meg a szobrokat, amelynek főalakja egy kígyós botot (Mercurius jelvényét) tartó női alak volt, mellékszobrai pedig a négy vízöntő puttó. A szerző nem mulasztja el megjegyezni, hogy a szentesi díszkút példája inspirálta Szeged városát is hasonló vízmű megalkotására.

A kút története innét már csakugyan szinte regényesnek mondható. Labádi Lajos vérbeli történészként rekonstruálja – nem pusztán elbeszéli, de hitelesen dokumentálja és érzékletesen ábrázolja – az 1920-as évek kút körüli vitáit: a korabeli politikusok és városatyák heves ütközeteit, az akkori művészetpolitika és -felfogás dilemmáit, a Kossuth- és Horváth Mihály-szobrok alkotóinak (Tóth István, illetve Kisfaludy Stróbl Zsigmond) követeléseit. Jellemző a fölfokozott hangulatra, hogy a kút lebontását ellenzők azt terjesztették, hogy a díszkút főalakja valójában Auguste Rodin munkája, tehát valóságos művészet elleni merénylet lenne az eltávolítása. Még a XIX. század végi francia–német ellenségeskedés világdiplomáciai érvei is összecsaptak a kút megszüntetése körüli vitákban. Végül is 1934-től Kossuth Lajos és Horváth Mihály szobra foglalta el a város főterét.

Labádi Lajos nem feledkezik meg a díszkút 1946. évi helyreállítási tervéről sem, ekkor a Kurca patakot övező Széchenyi ligetben állították volna föl a kutat – ahogyan erről a korabeli helyi sajtó beszámolt. Így, időrendben haladva jut el a szerző az 1977-es esztendőhöz, amikor pályakezdő levéltárosként először látta meg a díszkút nagyméretű fényképét, és amikor elkezdte felderíteni ennek a sok hányattatást megért építménynek a történetét. Kinyomozta, hol találhatóak a kút fennmaradt darabjai, elemei. Aztán maga is cikkeket írt a kút történetéről, próbálva a helyi köztudatban elültetni, milyen fontos lenne helyreállítani ezt a nevezetes, művészi szempontból értékes kutat. Évtizedes – ugyancsak az izgalmakat és fordulatokat nem nélkülöző – küzdelmek után 1998 áprilisában a Luther téren – az elbontott szovjet emlékmű helyén – a város lakóinak őszinte öröme fölavatták az újraépített díszkutat. A kötet szerzője az utolsó oldalon a kút mai látványát nyújtó színes fotóval búcsúzik olvasójától.

Az olvasónak pedig alkalma van elgondolkodni arról, hogy egy dél-alföldi kisváros egyetlen építményének történetében miként van jelen – stílszerű hasonlattal élve: mint cseppben a tenger – a XX. század magyar, sőt bizonyos vonatkozásokban az európai történelem és művelődéstörténet. És azt is megtapasztalhatja, hogy a helytörténet művelése nem pusztán avított, poros papírok tanulmányozása, de mozgalmas részvétel egy település életében; a helytörténetírás sem föltétlenül száraz adatok, unalmas apróságok egymás utáni felsorolása, hanem izgalmas, magával ragadó történetmesélés is lehet. A gazdag és szemleletes képanyag igazából már csak ráadás.

(Labádi Lajos: A szentesi díszkút története. Szentes, Szentes Városi Könyvtár Nonprofit Közhasznú Kft – Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Levéltára, 2012. 104 p. /Szentesi Műhely Füzetek, 13./)

Mezey László Miklós